

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรกว่าร้อยละ 80 ประกอบอาชีพทางการเกษตร การทำเกษตรกรรมจึงนับเป็นการผลิตพื้นฐานที่มีความสำคัญยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจ และการดำรงชีวิตของคนในชุมชนชนบทส่วนใหญ่ของประเทศไทย แม้ว่าความแตกต่างทางด้านสิ่งแวดล้อมและสภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์จะทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจแตกต่างกันไปบ้าง เช่นเดียวกับลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม แต่สิ่งที่มีได้แตกต่างกันมากก็นักก็คือ ระบบการผลิตในอดีตของชุมชนเหล่านี้ ซึ่งจะมีลักษณะการผลิตเพื่อยังชีพเลี้ยงตัวเองภายในชุมชน (subsistence) ไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก มีความผูกพันภายในสูง คนในชุมชนต่างมีวิถีชีวิตที่ไม่แตกต่างกันมากนักในทางเศรษฐกิจ ความแตกต่างของชนชั้นยังไม่ปรากฏชัดเจน โดยมีผลผลิตส่วนเกินเพียงเล็กน้อยไว้สำหรับแลกเปลี่ยนและจ่ายเป็นภาษีให้กับรัฐ(Wolf, 1966: 38)

หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 การค้าของไทยโดยพระคลังสินค้าเปลี่ยนเป็นการค้าเสรี และเกิดระบบเศรษฐกิจทุนนิยมขึ้นในประเทศไทย รัฐบาลไทยต้องยกเลิกการผูกขาดการค้ากับต่างประเทศ ให้มีการส่งออกได้โดยเสรี มีการเก็บอากรส่งออก นำเข้าได้ไม่เกินร้อยละ 3 ให้พ่อค้าต่างประเทศสามารถเช่าซื้อที่ดิน ตั้งบริษัท ตั้งโรงเก็บสินค้า จ้างคนไทยทำงานได้ การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้นจากภายนอกประเทศไทยแล้วจึงขยายเข้ามาในประเทศ แล้วจึงเข้าไปกระทบหมู่บ้าน ขณะที่หมู่บ้านยังเป็นลักษณะเดิมอยู่ ไม่ได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตและเทคโนโลยี (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา , 2540: 75) หมู่บ้านจึงต้องยอมรับระบบทุนนิยมที่แพร่เข้ามา

ในระยะต่อมาตั้งแต่ พ.ศ. 2504 รัฐบาลเริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อให้เกิดรูปแบบการพัฒนาประเทศอย่างมีระบบและแบบแผนที่แน่นอน โดยในแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-4 มีการพัฒนาชนบทหลายรูปแบบแต่ไม่ได้เข้าถึงการพัฒนาชนบทเป็นการเฉพาะเจาะจง มุ่งที่จะปูพื้นฐานโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ถนน ไฟฟ้า เขื่อน แหล่งน้ำ ฯลฯ เป็นสำคัญ รัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชนบทมากยิ่งขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-6 ซึ่งได้กำหนดเป้าหมายหมู่บ้านยากจน เพื่อจะได้พัฒนาตรงจุดการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน (Integrated Rural Development) ที่รัฐกำหนดขึ้นมาเพื่อปรับปรุงชีวิตชาวไร่ ชาวนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (2535-2539) เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้โดยตั้งเป้าหมายการกระจายรายได้เป็นยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2535: 11-12) ส่วนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) ได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาประเทศในรูปแบบใหม่ โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางหรือจุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนา เพิ่มศักยภาพของคนทุกกลุ่มเป้าหมายให้มีทางเลือกในชีวิตและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

การพัฒนาประเทศในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 จนถึงฉบับที่ 8 ในปัจจุบันได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนชนบทที่ทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นระบบการผลิตอันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการดำรงชีพ นโยบายการลงทุนการค้า และการส่งออกสินค้า รวมถึงการจัดโครงสร้างพื้นฐานโดยการตัดถนนเข้าไปสู่ชุมชนหมู่บ้าน การขยายตัวทางด้านคมนาคมสื่อสาร การสาธารณสุข เป็นต้น

สิ่งที่เข้ามาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงด้านสาธารณสุขและการตัดถนน ก็คือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบใหม่ ทุนทั้งในรูปของตัวเงิน เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่างๆที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคยหรือรู้จักมาก่อน ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือ ปัจจัยสำคัญในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า แต่เนื่องจากเป็นปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ชาวบ้านจึงไม่สามารถใช้ หรือเป็นเจ้าของปัจจัยเหล่านั้นได้ จึงเปิดโอกาสให้กลุ่มคนซึ่งสามารถเป็นเจ้าของปัจจัยดังกล่าวเข้ามามีบทบาท และที่สำคัญอีกประการคือ ความคิดหรืออุดมการณ์ทุนนิยมที่เข้ามาพร้อมกับระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า

จากลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการมาพบกันระหว่างระบบการผลิตแบบเดิม ที่มีอยู่แล้วของชุมชนกับระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้าที่มาจากภายนอก โดยที่ทั้งสองระบบนี้มีรูปแบบการใช้ปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกัน ดังนั้นสิ่งที่จำเป็นต้องศึกษาในรายละเอียดก็คือ การปรับตัวเปลี่ยนแปลงที่ตามมาหลังจากการพบกันของระบบการผลิตทั้งสองระบบดังกล่าว

การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจไทยเท่าที่ผ่านมาโดยมากจะให้ความสนใจสังคมชาวไร่ชาวนา ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว การทำประมงเป็นอาชีพหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมและเศรษฐกิจของคนไทยมานานควบคู่กับการทำไร่ทำนา เนื่องจากมีเนื้อที่ที่สามารถทำการประมงได้อยู่ทั่วทุกภาค อันได้แก่ เนื้อที่ชายฝั่งทะเล 23 จังหวัด ทางภาคตะวันออกและภาคใต้ ในพื้นที่นี้เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านชายทะเลกว่า 1,500 แห่งอันเป็นที่อยู่ของชาวประมงพื้นบ้านและกรรมกรชาวประมงถึง 800,000 คน มีประชากรประมงพื้นบ้านจำนวนมากถึงร้อยละ 80 ของประชากรประมงทะเลทั้งประเทศ (มนตรี คงเจริญ, 2536: 2) ขณะที่ประมงพาณิชย์ได้รับการสนับสนุนและพัฒนาจากรัฐบาลตลอดมามีความก้าวหน้าทุกๆด้านทั้งเทคนิคการประมง ตลาดและการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง แต่ชาวประมงผู้หาเช้ากินค่ำเหล่านั้นกลับต้องมีชีวิตอยู่อย่างยากไร้ ขาดแคลนสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตเกือบทุกอย่างนับตั้งแต่แหล่งที่ทำมาหากิน การศึกษา การอนามัย การบริการสาธารณสุข และความช่วยเหลือจากรัฐและองค์กรต่างๆของรัฐจึงทำให้ฐานะความเป็นอยู่ตกต่ำตลอดมา (ชนัญ วงษวิภาค, 2532: 184)

ปัจจุบันผลผลิตที่เคยได้จากประมงทะเลจะมีแนวโน้มลดลงเป็นลำดับ ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องจากสาเหตุหลายประการ อันเป็นผลกระทบจากภายนอกและภายในประเทศ ดังเช่น ปัญหาการประกาศเขตเศรษฐกิจจำเพาะ 200 ไมล์ทะเล ของประเทศเพื่อนบ้าน ปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนเรืออวนลากที่เกินกำลัง ทำให้ประสบปัญหาความไม่อุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำ อาจเนื่องมาจากสัตว์น้ำเริ่มสูญพันธุ์หรือย้ายแหล่ง ปัญหาการใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำไม่ได้เต็มที่ ปัญหาของราคาน้ำมันเชื้อเพลิง ตลอดจนจนปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น อีกทั้งปัญหาที่เกิดจากระบบภายในอันได้แก่ ปัญหาการผลิตและปัญหาการตลาด ดังนั้นจึงควรที่จะให้ความสนใจกับสังคมชาวประมงให้มากขึ้น ปัจจุบันมีงานวิจัยน้อยชิ้นมากที่ศึกษาเรื่องชาวประมง และยังมีจำนวนน้อยลงไปอีกที่ศึกษาสังคมประมงในภาคใต้โดยเฉพาะกลุ่มที่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีความแตกต่างจากชาวประมงที่อาศัยอยู่ในภาคอื่นของประเทศไทย กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่าง ถูกกำหนดโดยหลักการ

ของศาสนาอิสลาม ที่มีพื้นฐานของความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่มีการเอาเปรียบขูดรีดหรือแสวงหาผลกำไรโดยมิชอบ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของพวกมุสลิมยังคงอยู่ใต้กรอบของขนบธรรมเนียมประเพณี และหลักการของศาสนามีชีวิตที่เรียบง่าย

วิถีชีวิตดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยต้องการค้นหาคำตอบว่า หมู่บ้านประมงพื้นบ้านจะมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่เน้นการเจริญเติบโตทางวัตถุและเงินตราเป็นหลักหรือไม่

ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนหมู่บ้านแห่งหนึ่งมาเป็นกรณีศึกษา ในประเด็นเรื่องการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของชาวประมงมุสลิม ชุมชนดังกล่าวคือชุมชนบ้านแสนสุข (ชื่อสมมุติ) ต.สะกอม อ.เทพา จ.สงขลา โดยที่ชุมชนนี้มีอายุการตั้งถิ่นฐานและประวัติความเป็นมาของชุมชนยาวนาน แต่เพิ่งมีการรับเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่และระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า เมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา โดยก่อนหน้านี้ระบบการผลิตของชุมชนก็ยังคงเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เครื่องมือเครื่องใช้ในการประมงชาวประมงเป็นผู้ผลิตเองจากวัสดุที่มีภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันกิจกรรมต่างๆขึ้นอยู่กับการค้าเป็นหลัก

ชาวบ้านในชุมชนนี้ยังยึดความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่ยังมีอยู่สูง และมีลักษณะความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เรียกว่า กลุ่มชาวไทยมุสลิม ประชากรเกือบทั้งหมดคือร้อยละ 96.56 นับถือศาสนาอิสลาม ทำให้ชุมชนนี้มีรูปแบบการจัดระเบียบทางสังคมรวมทั้งวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อบางอย่างเฉพาะกลุ่ม ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าจะจะเป็นปัจจัยที่มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจใหม่ด้วยหรือไม่ อย่างไร

นอกจากนี้ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรมเป็นหลักคือ การประมง การทำสวนยางพารา การทำนา เป็นต้น ทำให้ระดับรายได้และมาตรฐานของชีวิตความเป็นอยู่ใกล้เคียงกับชุมชนมุสลิมทั่วไป

การเลือกใช้พื้นที่นี้มาเป็นกรณีศึกษานั้น เนื่องจากผู้ศึกษาเห็นว่าระบบเศรษฐกิจที่ดำเนินอยู่ปัจจุบันของชุมชนนั้น มีองค์ประกอบของระบบการผลิตแบบยังชีพและเพื่อการค้าอยู่ร่วมกัน การ

รวมกันหรืออยู่ร่วมกันของสองระบบที่อยู่ในระบบการผลิตในปัจจุบันนั้น เป็นผลการเปลี่ยนแปลงที่
ต้องทำการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นเงื่อนไขของการ
เปลี่ยนแปลงรวมถึงสิ่งซึ่งเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยทั่วไปของชาวประมงมุสลิม ชุมชนบ้านแสนสุข
2. เพื่อศึกษาว่าการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของชาวประมงมุสลิมมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์หรือไม่ อย่างไร
3. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรมจากภายนอกก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของชุมชนหรือไม่
4. หลักความเชื่อของศาสนาอิสลามทำให้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมชะลอลตัวหรือไม่

1.3 สมมุติฐานในงานวิจัย

สมมุติฐานหลัก

1. ปัจจัยการขยายตัวของอำนาจและกลไกรัฐ ปัจจัยการขยายตัวของพัฒนาการเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ปัจจัยทางด้านสภาพนิเวศวิทยาของชุมชน มีผลกระทบต่อการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของชุมชน
2. ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมเมืองและชนบททำให้เกิดการพึ่งพากันมากขึ้นและก่อให้เกิดการสะสมทุนทรัพย์ เศรษฐกิจแบบยังชีพมีการปรับเปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์มากขึ้น มีการแบ่งชนชั้นทางเศรษฐกิจในหมู่บ้าน

สมมุติฐานย่อย

1. ความเชื่อทางศาสนาอิสลามมีผลต่อการปรับวิถีชีวิตของชาวประมงมุสลิม
2. การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าไปในสังคมชนบททำให้ประชาชนยอมรับวัฒนธรรมของสังคมเมืองมาประพุดติปฏิบัติทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ

1.4 แนวความคิดสำคัญของการวิจัย

1.4.1 แนวคิดเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม (MORAL ECONOMY)

James C. Scott (1978) มีความเห็นว่าสังคมก่อนทุนนิยม ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีลักษณะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ผู้อุปถัมภ์ไม่ใช่ชาวบ้าน อาจจะเป็นเจ้าของที่ดิน เจ้าหน้าที่หรือพ่อค้า ผู้อุปถัมภ์ คือคนที่อยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือผู้รับการอุปถัมภ์ได้ ผู้รับอุปถัมภ์ยึดรูปแบบประเพณีของความสัมพันธ์ในระบบจริยธรรมที่ผู้อุปถัมภ์จะต้องช่วยเหลือผู้รับอุปถัมภ์ แต่อำนาจการต่อรองของผู้รับการอุปถัมภ์มักจะมีน้อยกว่า เนื่องจากผู้รับอุปถัมภ์เป็นชาวนาที่ไม่มีทางเลือกจำเป็นต้องพึ่งพาญาติหรือผู้อุปถัมภ์ที่มีทรัพยากรมากกว่าตัวเอง ชาวนาจะเปรียบเหมือนสมาชิกผู้ซื้อสัตย์ของผู้อุปถัมภ์ที่เรียกร้องแรงงานหรือทรัพยากรจากพวกเขา ระบบของความสัมพันธ์แบบประเพณีดังกล่าวมีพื้นฐานอยู่ที่มีการช่วยเหลือตอบแทนซึ่งกันและกัน เพื่อเป็นหลักประกันความอยู่รอดและลดความเสี่ยงของครอบครัวชาวนาที่เป็นผู้รับอุปถัมภ์

การเข้ามาของระบบทุนนิยม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ทำลายความผูกพันทางสังคมดั้งเดิม ชาวนากลายเป็นแรงงานรับจ้าง ได้ค่าตอบแทนเพียงเล็กน้อยแค่พอเลี้ยงชีพ และยังคงจ่ายค่าเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรให้กับเจ้าของที่ดิน ราคาของผลผลิตขึ้นอยู่กับความผันแปรของตลาด ซึ่งชาวนาไม่อาจควบคุมได้ รัฐใช้กฎหมายและมาตรการต่างๆที่เอื้อประโยชน์ต่อเศรษฐกิจแบบตลาดมากกว่าความต้องการของชาวนา นอกจากนี้ชาวนายังต้องจ่ายภาษีที่รวดเร็วให้กับรัฐ ชนชั้นสูงแสวงหาประโยชน์จากสถานการณ์ที่ยากลำบาก ทำให้เกิดการต่อต้านของชาวนาในรูปแบบต่างๆ ปรากฏการณ์แบบนี้จะเกิดขึ้นในหลายๆสังคม กล่าวโดยสรุปคือ ปัญหาที่สำคัญที่สุดที่ครอบครัวชาวนาแทบทุกครอบครัวกำลังเผชิญหน้าอยู่คือ ชาวนามีระดับการครองชีพที่ค่อนข้างร่อแร่ การยังชีพของพวกเขาขึ้นอยู่กับความไม่แน่นอนของดินฟ้าอากาศ และการเรียกร้องผล

ประโยชน์ของบุคคลภายนอก คริวเรือนชาวนาจึงไม่มีโอกาสหรือช่องทางในการแสวงหากำไรหรือผลประโยชน์ให้มากที่สุด สถานการณ์เช่นนี้ บังคับให้ชาวนาโดยทั่วไปเลือกที่จะเป็นผู้เช่ามากกว่าเป็นผู้ใช้แรงงาน การเป็นผู้เช่าสามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงของตลาด และสามารถเชื่อมโยงกับผู้อุปถัมภ์ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินซึ่งจะช่วยชาวนาในปีที่ผลผลิตไม่ดี ตราบเท่าที่พวกเขายังคงเป็นผู้เช่าอยู่ พวกเขาหวังว่าจะสามารถยืมค่าใช้จ่ายจากเจ้าของที่ดินได้ ชนชั้นสูงที่เป็นผู้อุปถัมภ์เหล่านี้จะมีบทบาทในการคุ้มครอง ทำให้ชาวนาต้องการคงไว้ซึ่งโครงสร้างความสัมพันธ์กับเจ้าของที่ดินและรัฐ

แต่ละหมู่บ้านจะมีระเบียบทางจริยธรรมที่เป็นมาตรฐานแน่นอนในการควบคุมสมาชิกภายในหมู่บ้าน เป็นกฎเกณฑ์เฉพาะของความสัมพันธ์ที่เป็นชุดของความคาดหวังทางศีลธรรม ตัวอย่างเช่น ในประเทศไทย ชาวนาร่ำรวยที่ไม่สนับสนุนกิจการทางศาสนา และมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจะถูกเพื่อนบ้านติฉินนินทา และถ้าเขามีชีวิตสั้นเพื่อนบ้านจะบอกว่าเพราะเขาไม่ทำบุญให้กับคนยากจน

นอกจากนี้ Scott (Keyes ,1983: 851 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2526: 10)ยังอธิบายว่าหลักแห่งการตอบแทน (norm of reciprocity) และสิทธิในการยังชีพ (the right to subsistence) เป็นหลักศีลธรรมสากลที่มีอยู่ในสังคมชาวนาทั่วไป ระบบเศรษฐกิจแบบศีลธรรมจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนชาวนาที่มีโครงสร้างคล้ายคลึงกัน

เศรษฐกิจศีลธรรมจะเน้นจริยธรรมในการยังชีพของชาวนาซึ่งปรากฏให้เห็นใน 2 เรื่องด้วยกัน เรื่องแรกชาวนาจะรู้สึกว่าการเรียกร้องผลตอบแทนจากชาวนาไม่ว่าจะโดยเจ้าของที่ดิน เจ้าหนี้หรือรัฐ เป็นการไม่ชอบธรรม หากเกินกว่าที่ชาวนาจะสามารถยังชีพในระดับขั้นต่ำ และในประการที่ 2 ชาวนามีความเห็นว่าควรจัดจ่ายผลผลิตในวิถีทางที่ทุกคนจะยังชีพอยู่ได้ เศรษฐกิจศีลธรรมของ Scott(1978) ยังเน้นการอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของชาวนา เช่น การกบฏหรือการต่อต้านรัฐบาลในอาณานิคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่าเป็นผลมาจากการพัฒนาเชิงพาณิชย์และการใช้อำนาจรัฐในการควบคุมทรัพยากร อันเป็นผลจากการเป็นอาณานิคม เพราะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ทำลายกลไกที่จะช่วยลดความเสี่ยงของชาวนา และละเมิดจริยธรรมการยังชีพของชาวนา Scott ให้ความสนใจกับความคิดและจิตสำนึกของชาวนา และช่วยทำให้เห็นลักษณะ

ความสัมพันธ์ของชาวนา กับสังคมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป คือ เปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงเอนกประสงค์ (multiple stranded) ในระบบศักดินามาสู่การพึ่งพิงแบบสายเดี่ยว (single stranded) และอิงอยู่กับระบบสัญญาตามกฎหมาย (จิวีวรรณ ประจบเหมาะ , 2536: 5-6)

นอกจากนี้หน่วยวิเคราะห์สำคัญของ Scott(1978 อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์และปรีชา คุวินทร์พันธุ์ , 2539: 81) ก็คือครอบครัว ด้วยเหตุผลที่ว่า ครอบครัวเป็นหน่วยผลิตและบริโภคที่สำคัญสำหรับสังคมชาวนา เขาพบว่า ในสังคมแบบประเพณีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การขาดประสิทธิภาพของกลุ่มญาติที่จะให้ความคุ้มครองและหลักประกันที่เพียงพอช่วยเสริมสร้างการขยายตัวของโครงสร้างแบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ข้อจำกัดของประสิทธิภาพของญาติในแง่ของการเป็นหน่วยร่วมมือและความมั่นคงยังคงถูกลดความสำคัญลงไปอีกโดยโครงสร้างใหม่และความไม่แน่นอนของเศรษฐกิจแบบอาณานิคม ภายในเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ การครอบคลุมทรัพย์สิน การคุ้มครองอำนาจและสถานภาพไม่อาจเกิดขึ้นได้หากปราศจากสายสัมพันธ์กับคนที่ไม่ใช่ญาติ และการวางรากฐานของความสัมพันธ์แบบนี้ส่วนใหญ่แล้วก็คือรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์(ของ Scott(1978 อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์พันธุ์, 2539: 76) ผู้รับอุปถัมภ์ในสังคมที่ยังพัฒนาน้อยมักจะอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ค่อนข้างขาดแคลน การแข่งขันเพื่อทรัพย์สินสมบัติและอำนาจเป็นการแข่งขันที่มีทรัพยากรจำกัด ในลักษณะที่การสูญเสียของเขาหมายถึงการเพิ่มขึ้นของอีกฝ่ายหนึ่ง และในทางกลับกันความอยู่รอดของเขามักจะถูกคุกคามโดยสภาพธรรมชาติที่ไม่แน่นอนและโดยพลังสังคมที่ไกลเกินกว่าเขาจะควบคุมได้ ในสภาพแวดล้อมที่ความต้องการจำเป็นพื้นฐานมีมากและความมั่นคงทางร่างกายไม่แน่นอน การปกป้องและหลักประกันที่จะได้รับโดยพึ่งพิงผู้ที่เหนือกว่าที่รับผิดชอบโดยส่วนตัวในการช่วยเหลือลูกน้องของเขา โดยการปฏิบัติการที่มีส่วนตอบแทนเล็กน้อยเท่านั้น ผู้รับอุปถัมภ์ชอบที่จะลดการสูญเสียลง แม้จะขาดความเป็นอิสระเสรี มากกว่าที่จะเพิ่มส่วนกำไร โดยการเพิ่มความเสี่ยงที่เขาไม่สามารถรับได้ เมื่อความปลอดภัยในร่างกายและการทำมาหากินเกิดปัญหาขึ้นมา และเมื่อการหวังพึ่งกฎหมายเป็นไปได้ยาก หรือไม่มีเลยคุณค่าของความสัมพันธ์ส่วนตัวจะเพิ่มขึ้น

แนวโน้มทั่วไป ผู้อุปถัมภ์โดยทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือผู้นำท้องถิ่นนั่นเอง ผู้อุปถัมภ์ท้องถิ่นนี้จะป็นผู้นำได้ก็โดยความสามารถส่วนตัว ทรัพย์สินสมบัติและบางครั้งการมีความ

สัมพันธ์กับผู้นำภายนอก ซึ่งทั้งหมดช่วยให้มีความสามารถในการสร้างผู้ติดตาม Scott (1978 อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คูวินทร์พันธุ์, 2539: 87) ผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้มักจะถูกบังคับให้อยู่ในตำแหน่งที่ต้องจัดพิธีกรรมที่มีค่าใช้จ่ายสูง ต้องบริจาคให้กับงานศาสนามากกว่าคนอื่น ให้กุยืมเงินหรือบริจาคและอื่นๆ เขาใช้ทรัพยากรเพื่อเกียรติยศและความมีหน้ามีตา และโดยเหตุนี้ก็เท่ากับเป็นการช่วยเหลืออย่างน้อยเพื่อการกินอยู่ที่พอแก่การดำรงชีวิตของคนอื่นๆ โดยวิธีนี้เขาได้กลายมาเป็นผู้อุปถัมภ์ที่ขอบธรรมที่มีบริวารหรือผู้ที่เป็นหนี้บุญคุณของเขา กลไกการกระจายรายได้เช่นนี้คือ กฎเกณฑ์ที่ทำงานภายใต้ระบบคุณธรรมของอำนาจในท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจทำให้ผู้รับอุปถัมภ์มีความเป็นตัวของตัวเองน้อยลง และต้องพึ่งพาผู้อุปถัมภ์ในการปกป้องให้พ้นจากการที่ราคาของตลาดโลกที่ไม่แน่นอน ผู้อุปถัมภ์จะเป็นผู้ลงทุนให้ก่อน ผู้รับอุปถัมภ์มีอำนาจต่อรองลดลงอันเป็นผลเนื่องจากระบบกฎหมายใหม่ในการคุ้มครองทรัพย์สินมีผลให้คนรวยสามารถต่อต้านแรงกดดันจากภายนอกได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามผู้อุปถัมภ์ต้องรับภาระในการค้ำประกันถึงความเสี่ยงที่จะได้รับสิ่งตอบแทนคืนจากผู้รับอุปถัมภ์ โดยมากผู้อุปถัมภ์จะมีความมั่นใจว่าผู้รับอุปถัมภ์ไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะหลบหนี เพราะพวกเขามักจะรู้จักกันเป็นอย่างดีและมีความเชื่อมโยงกันด้วยมิตรภาพหรือความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความไว้วางใจและข้อตกลงเป็นจารีตที่บ่งบอกพันธะสัญญา โดยไม่จำเป็นต้องใช้สัญญาที่เป็นทางการ การตอบแทนบุญคุณของผู้อุปถัมภ์จะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับระดับของความสนิทสนมและระยะเวลาของความสัมพันธ์ แนวคิดเรื่องบุญคุณแสดงองค์ประกอบทางจริยธรรมที่สำคัญของทั้งสองฝ่ายในระบบอุปถัมภ์ (Preecha Kuwinpant, 1984: 145)

1.4.2 แนวคิดโครงสร้าง-หน้าที่ (STRUCTURAL-FUNCTIONALISM)

A.R. Radcliffe-Brown (อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2539: 29) เสนอแนวคิดที่ว่าสังคมประกอบไปด้วยระบบต่างๆที่ทำหน้าที่กันอย่างสอดคล้อง มีประสิทธิภาพเพื่อรักษาความสมดุล (Equilibrium) ของสังคมเอาไว้ และยังแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างระบบย่อยๆ ซึ่งก็คือ โครงสร้างโดยรวมทั้งหมดของสังคมด้วย การทำงานของระบบย่อยต่างๆผสมกลมกลืนกันอย่างดีก็จะทำให้สังคมดำรงอยู่ได้และมีบูรณาการ แต่ละสถาบันจะทำหน้าที่สนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมโดยรวม แต่ถึงแม้ว่าสังคมจะอยู่ในสภาพสมดุล แต่ก็

เป็นสมดุลเคลื่อนที่ (Moving Equilibrium) เพราะว่ามี การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเสมอ ไม่มีระบบย่อยใดที่จะทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วน การเปลี่ยนแปลงเมื่อเกิดขึ้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งแล้วจะมีผลกระทบไปถึงส่วนอื่นๆด้วย และจะต้องปรับตัวเพื่อให้อยู่ในสภาวะสมดุลต่อไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสังคมนี้อาจมาจากสาเหตุภายในหรือภายนอกก็ได้

นอกจากนั้นแนวคิดนี้ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดำเนินควบคู่กันไปท่ามกลางการปรับตัวของชุมชนหมู่บ้านซึ่งเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสังคมอื่นๆ โดยเฉพาะสังคมเมืองซึ่งส่งผลให้กระบวนการผลิตที่เคยเป็นการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง (Self - sufficient) ที่ดำเนินมาแต่อดีตอันจัดเป็นลักษณะของสังคมชาวไร่ซึ่งต่างก็มีพัฒนาการในการผลิตต่อเนื่องกันมาได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเศรษฐกิจการตลาด (market economy) การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนหมู่บ้าน เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทของไทยภายใต้เงื่อนไขและรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป

Robert Redfield (1973: 78) ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า สังคมชาวไร่ ชาวนานั้นไม่ได้เป็นสังคมที่อยู่โดดเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์กับสังคมอื่น หรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ใหญ่กว่า โดยได้จำแนกระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ของสังคมชาวไร่ ชาวนาออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้คือ

1. ความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมือง คือสังคมชาวไร่ชาวนาในชุมชนหมู่บ้านนั้นล้วนมีความสัมพันธ์กับสังคมเมือง รัฐ หรือระบบการเมืองการปกครองอื่นๆ
2. ความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งก่อให้เกิดคนอีกกลุ่มหนึ่งมีบทบาทเป็นคนกลางทำหน้าที่เชื่อมโยงชาวไร่ชาวนาในชุมชนกับสังคมภายนอก ซึ่งต่างกับระบบแรกที่ไม่ได้จัดเรื่องระบบความสัมพันธ์อย่างเป็นช่วงชั้น แต่ขึ้นอยู่กับสินค้า ตลาด และความต้องการที่จะแลกเปลี่ยนกัน เป็นต้น
3. ความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นระบบที่ชาวไร่ชาวนาในชุมชนสร้างขึ้นโดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เพื่อนฝูง และมิตรสหาย โดยไม่ผูกพันกับพื้นที่ แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคนในการที่จะสร้างเครือข่ายของตน

Robert Redfield (1962: 111) เชื่อว่าสังคมชาวไร่ชาวนาเป็นสังคมที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมหนึ่งเดียว (homogeneous) มีความเชื่อทางศาสนาแรงกล้าและมีความสัมพันธ์แบบเป็นกันเอง คน

ในสังคมมีอารมณ์ความรู้สึกและค่านิยมร่วมกัน สังคมชาวบ้านนี้จะประสานตัวเข้าด้วยกันเพราะมีโครงสร้างทางเครือญาติที่ผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น มีการรับรู้ถึงค่านิยมระเบียบประเพณีร่วมกัน

การวิเคราะห์ตามแนวคิดนี้ของ Emile Durkheim (1965: 29) ยังได้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมโดยพูดถึงหน้าที่ของสถาบันต่างๆทางสังคม เขามองว่าศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆซึ่งได้มารวมกันเป็นระบบ สถาบันศาสนามีความสำคัญในแง่ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมทั้งหมด นั่นคือ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของสมาชิกในสังคม พิธีกรรมต่างๆทำให้คนมารวมกันทำให้เกิดความเหนียวแน่นขึ้นในสังคม เขายังแสดงทัศนะในเรื่องของรูปแบบพื้นฐานของศาสนาและการจัดระเบียบทางสังคม โดยมองว่าการที่จะสามารถจะเข้าใจถึงกฎเกณฑ์ของปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมอันซับซ้อนได้จำเป็นต้องเข้าใจถึงการเชื่อมโยงตอบโต้ของโครงสร้างต่างๆทั้งทางโลกและทางศาสนา นอกจากนี้Durkheim (อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, 2538: 62) ยังชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวพันระหว่างศาสนาและสังคม ว่าศาสนามีส่วนประกอบด้านสังคมและสังคมมีส่วนประกอบด้านศาสนา การที่สมาชิกของสังคมมีความเชื่อทางศาสนาเหมือนกัน มีผลทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นภายในสังคม และในขณะเดียวกันความเชื่อที่เหมือนกันนี้ก็ได้รับการถ่ายทอดจากกลุ่มหนึ่งไปอีกกลุ่มหนึ่ง ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและสังคมจึงมีลักษณะเหมือนลูกโซ่เกี่ยวพันซึ่งกันและกันอยู่

ศาสนาอิสลามถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญของชีวิตผู้คนที่นับถือ พฤติกรรมในวิถีชีวิตทุกอย่างล้วนมีรากฐานมาจากหลักการของศาสนาอิสลามทั้งสิ้นเสมือนเป็นวิถีชีวิต (Way of Life) ศาสนาอิสลามมีจุดเด่นในเรื่องการสร้างแรงยึดเหนี่ยวทางสังคม (Social Bondage) ได้ดี (ศรีพงศ์ อุดมครบ, 2539: 173) ตัวอย่างเช่น ค่านิยมของศาสนาที่ส่งเสริมให้ผู้คนในชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกันและไม่ส่งเสริมให้คนสะสมทรัพย์สินเฉพาะตัว หรือค่านิยมในเรื่องการแบ่งที่ดินส่วนที่เหลือจากการผลิตให้คนยากจนได้นำไปใช้ทำการผลิตแทนที่จะปล่อยให้ดินไว้ให้รกร้างว่างเปล่า หรือค่านิยมที่เน้นเรื่องระบบคุณธรรมในจิตใจที่เน้นให้คนช่วยเหลือกันและกันแทนที่จะแสวงหาผลกำไรและความร่ำรวยจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นต้น ค่านิยมเหล่านี้มีส่วนช่วยให้เกิดความสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงแบบทุนนิยมสมัยใหม่กับอีกด้านหนึ่งคือสังคมเกษตรที่เน้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเอาไว้ ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันศาสนาและสถาบันเศรษฐกิจนี้เป็นความสัมพันธ์ 2 ทาง (อมรา พงศาพิชญ์, 2538: 66) ไม่จำเป็นต้องมีการกำหนดว่าสถาบันใดเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยน

แปลงในอีกสถาบันหนึ่ง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจะเกิดการปรับเปลี่ยนภายในสังคมและยากที่จะระบุว่าสถาบันใดเปลี่ยนก่อนและสถาบันใดเปลี่ยนตาม

ปัจจัยเหล่านี้สอดคล้องกับแนวทางการศึกษาของ Julian Steward (อ้างถึงใน ศรีพงศ์ อุดมครบ, 2539: 175) ซึ่งเสนอไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในระดับชาติย่อมมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของชาวไร่ชาวนาในท้องถิ่นต่างๆ เนื่องจากสังคมเหล่านี้ไม่ได้ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสังคมภายนอกอยู่ตลอดเวลา แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะมีระดับมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ที่สำคัญคือ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนนั้นๆ ส่วนผลจากการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยจะมีผลให้ปัจเจกบุคคลในชุมชนมีแนวโน้มที่จะแสวงหาผลกำไรส่วนบุคคลมากขึ้นด้วยเกิดเป็นความขัดแย้งในเรื่องค่านิยมซึ่งเดิมเน้นในเรื่องการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไปสู่การแสวงหากำไรมากขึ้น แต่ตราบไต่ที่วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนยังรักษาความเป็นตัวของตัวเองไว้ได้เมื่อนั้นการเปลี่ยนแปลงก็ยังไม่เกิดขึ้นรวดเร็วนัก

1.5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Thomas M. Fraser, Jr. (อ้างถึงใน ศรีพงศ์ อุดมครบ, 2539: 15-16) ได้ศึกษาหมู่บ้านชาวประมงที่ตำบลจรูสมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี นับตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 1956 พบว่าเป็นชุมชนที่มีแบบแผนทางวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มแตกต่างจากคนไทยส่วนอื่นๆ ที่ไม่ใช่มุสลิม ทั้งนี้เพราะมีประวัติความเป็นมาของตัวเองที่ยาวนาน ต่อมาเมื่อตกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศไทย ชุมชนชาวมาเลย์เหล่านี้ต้องปรับตัวให้เข้ากับอิทธิพลภายนอก โดยเฉพาะระบบการเมืองที่แทรกเข้ามาหมู่บ้านในรูปแบบของการปกครองส่วนภูมิภาค แต่ปรากฏว่าชาวบ้านยังคงให้การยอมรับในตัวผู้นำท้องถิ่นแบบเดิม นั่นคือผู้นำศาสนา(โต๊ะอิหม่าม)มากกว่าระบบเศรษฐกิจของชุมชนเน้นหนักที่การทำ การประมงชายฝั่ง และการทำนาทำไร่สำหรับการบริโภคภายในครัวเรือน ทำให้มีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบชาวไร่ชาวนา ความเป็นชุมชนของชาวมุสลิมด้วยกัน และมีเอกลักษณ์ทางด้านภาษา และวัฒนธรรมของตัวเองทำให้เกิดการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่เครือญาติติดต่อกันมายาวนานนับตั้งแต่การเริ่มตั้งหมู่บ้าน เครือญาติจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ในชุมชนนอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเพื่อนบ้านซึ่งเกิดจากรูปแบบการประกอบอาชีพ

คือทำประมงพื้นบ้าน ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันในการจับปลาอยู่แล้ว นอกจากนั้นยังมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้เป็นเจ้าของเรือและเครื่องมือทำการประมงกับบรรดาลูกเรือของเขา การพัฒนาสู่ความทันสมัยเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในโครงสร้างทางสังคมของชุมชนทั้งหมด ตัวอย่างเช่นการตัดถนนเข้าหมู่บ้านทำให้ชุมชนกับตัวเมืองเชื่อมถึงกันและมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เช่น เริ่มมีการรับจ้างนอกชุมชนมากขึ้น แบบแผนการทำมาหากินของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เกิดอาชีพใหม่ๆ มากขึ้น และสิ่งสำคัญที่สุดคือเริ่มมีผู้คนจากในเมืองเข้ามาซื้อที่ดินในเขตชุมชนมากยิ่งขึ้น ปัจจัยหลักที่นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชนก็คือการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการทำประมง โดยเฉพาะเรือชนิดติดเครื่องยนต์เข้ามาแทนที่เรือใบหาปลาแบบเก่า และนำอุปกรณ์จับปลาสมัยใหม่เช่น ตาข่ายไนลอนมาแทนตาข่ายแบบเก่าซึ่งชาวบ้านต้องช่วยกันทำจากเส้นใยธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ทำให้ชีวิตประจำวันของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เช่น ความจำเป็นที่ต้องใช้ลูกเรือลดจำนวนลง การร่วมมือกันระหว่างเรือแต่ละลำในการจับปลาร่วมกันลดลง ขณะที่รายจ่ายด้านเชื้อเพลิงและการบำรุงรักษาเครื่องยนต์เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งภาระหนี้สินที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากการกู้ยืมเงินมาซื้ออุปกรณ์สมัยใหม่เหล่านี้

พัทธา สายชู (2521) ได้เสนองานวิจัยเรื่อง "ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของเศรษฐกิจการทำสวนยางของชาวบ้านในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้" ไว้ว่าแต่เดิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีแต่การปลูกข้าวเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ส่วนการปลูกยางพาราเพิ่งจะปลูกกันประมาณ 50-60 ปีมานี้ การประกอบอาชีพสวนยางมีส่วนบังคับโดยปริยายให้ชาวบ้านต้องติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก นับตั้งแต่การนำยางเข้ามาเผยแพร่ การหักล้างถางพงเพื่อเตรียมพื้นที่ปลูกยางในเขตป่าเขาที่แต่ละคนจับจองไว้ ซึ่งอาจใช้แรงงานของเจ้าของและครอบครัวตัวเอง หรือขอแรงเพื่อนบ้าน หรือจ้างคนอื่น นอกจากนี้ยังต้องอาศัยแรงงานรับจ้างทำสวนและกรีดยางด้วยวิธีเปลี่ยนยางพันธุ์ใหม่ หรือปรับปรุงการทำยางแผ่น ซึ่งทางการส่งเสริม เป็นการชักนำบุคคลภายนอกประเภทผู้เชี่ยวชาญเพิ่มเข้ามาอีกในระบบ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่ายางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจ ในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ต้องใช้เงินตราในทุกขั้นตอน ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านต้องผูกพันอยู่กับระบบตลาดมากขึ้น ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในการทำสวนยางตั้งแต่วัยเด็กไปจนถึงเกือบชรา ผู้เขียนยังชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวโยงระหว่างคติความเชื่อทางศาสนาและการประกอบอาชีพสวนยางคือ คติความเชื่อของชาวมุสลิมที่จะต้องเดินทางแสวงบุญไปถึงเมืองเมกกะอย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิตนั้น การเดินทางต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายซึ่งบางรายหาได้จากการขายสวนยางหรือจำนำจำนอง ทำให้

เกิดการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ถือครองได้ทางหนึ่ง นอกจากนั้นชาวบ้านยังถือว่าสวนยางคือหลักทรัพย์สินสำคัญที่แปรสภาพเป็นเงินมาใช้จ่ายในการทำพิธีทางศาสนาที่จำเป็นให้แก่บุตรชายหรือการแต่งงานบุตรหญิงได้ด้วยการจ้างองหรือชายเช่นกัน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจของผู้เกี่ยวข้องได้

วรพล พรหมมิกบุตร (2534) ได้เสนอประเด็นในอีกด้านหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงในชุมชนหมู่บ้านของชนบทในทุกวันนี้ว่า ถึงแม้จะยังมองเห็นการผลิตทางด้านเกษตรกรรมได้โดยทั่วไป แต่ก็มิได้มีสาระสำคัญของการผลิตแบบเกษตรกรรมดั้งเดิมแบบยังชีพหรือเพื่อเลี้ยงตนเองดังเช่นในอดีต การทำนา ทำสวน และปศุสัตว์ในปัจจุบันล้วนเป็นการผลิตเพื่อการตลาด ซึ่งเกษตรกรต้องขายผลผลิตของตนเป็นสินค้า วิธีการผลิตก็มีความซับซ้อนทางเทคนิคมากขึ้นซึ่งนอกจากนี้ วรพล ก็ยังได้เสนอลักษณะของการเปลี่ยนแปลงเป็นภาพรวมกว้างๆ โดยกล่าวถึงว่า โค กระบือที่เลี้ยงไว้ใช้งานและคันไถที่ทำขึ้นเองในชุมชนถูกแทนที่ด้วยเครื่องจักรกลที่จะต้องจ้างเช่า หรือซื้อมาด้วยเงินตรา น้ำในธรรมชาติถูกจัดและควบคุมด้วยวิธีการชลประทาน ควบคู่ไปกับการใช้ปฎิวิทยาศาสตร์ สารเคมี และยากำจัดศัตรูพืชเพื่อการผลิตในระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ เกิดระบบพ่อค้าคนกลางและโรงสีข้าวเพื่อรับซื้อผลผลิตแล้วนำออกจำหน่ายแสวงหากำไรในระบบตลาด ซึ่งมีสวนทำให้ความสัมพันธ์ทางด้านสังคม - เศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านนั้นเปลี่ยนแปลงไปซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นได้โดยทั่วไปในสังคมชนบทของไทย ผลการศึกษาที่กล่าวมาแล้วนั้น จัดเป็นการวิเคราะห์ลักษณะของชุมชนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่แตกต่างกันออกไปตามเงื่อนไขและองค์ประกอบของชุมชนเหล่านั้น ทั้งนี้เพราะแบบแผนการผลิตของชุมชนนั้นย่อมจะต้องดำเนินควบคู่ไปกับสภาพทางสังคม - เศรษฐกิจของท้องถิ่นและกับสังคมเมืองที่ใหญ่กว่า ซึ่งตามความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่า ความเชื่อมโยงทางสังคม - เศรษฐกิจดังกล่าวได้ก่อความเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตแบบยังชีพที่ดำเนินสืบเนื่องมาและกำลังเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อการตลาดในระบบทุนนิยมที่อาศัยกลไกของราคาเป็นเครื่องวัดถึงผลตอบแทนในการผลิต ฉะนั้นถ้าราคาผลผลิตในท้องถิ่นมีราคาสูงก็จะเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านพยายามที่จะทำการผลิตแบบเข้มหรือเอาใจใส่การผลิตเป็นอย่างดี เพื่อให้เกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงสุด ดังนั้นเงื่อนไขทางสังคม - เศรษฐกิจของชุมชนจึงนับเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงในสังคมชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อเนื่องกันมา

พูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์ (2538) ได้เสนอผลงานวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกของไทย (นครศรีธรรมราช) พ.ศ. 2435-2504 พบว่า ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและระบบการอยู่ร่วมกันเป็นพื้นฐานที่ส่งผลต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและระบบทางวัฒนธรรม ในด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ชุมชนหมู่บ้านแห่งนี้มีศักยภาพในการพึ่งตนเองสูงมีเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ชาวบ้านมีระบบการช่วยเหลือ การแบ่งปันมากมายหลายรูปแบบ ทั้งในแง่การผลิตและการดำรงชีวิต โดยมีแก่นอยู่ที่เรื่อง "น้ำใจ" และ "ระบบการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ" จึงทำให้ไม่เกิดความขัดแย้งขึ้น ในการพัฒนาไปสู่วิถีการผลิตแบบใหม่จากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อเงินตราหรือการผลิตเพื่อขาย อย่างไรก็ตามไม่เฉพาะเหตุผลทางเศรษฐกิจเท่านั้นที่ดูเหมือนจะเป็นอุปสรรคหากแต่ตัวแปรต่างๆทั้งสภาพทางภูมิศาสตร์และโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ถูกครอบงำโดยระบบทางวัฒนธรรมมีส่วนโยงใยกันในการยับยั้งวิกฤตและผ่อนแรงกระทบที่เข้ามาจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือระบบทุนนิยม จึงทำให้เสมือนว่าเป็นสังคมที่หยุดนิ่งโดยที่จริงแล้วเป็นสังคมที่มีความเคลื่อนไหวและก้าวไปอย่างช้าๆ เนื่องจากโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย ความหลากหลายและอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และระบบการอยู่ร่วมกันของชุมชนหมู่บ้าน นอกจากโครงสร้างพื้นฐานดังกล่าว ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ชาวบ้านสามารถยังชีพได้ด้วยฐานของทรัพยากรในการผลิตที่แตกต่างกัน ภายใต้พื้นที่ที่มีขอบเขตจำกัด เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงต่อการผลิตจึงไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบทั้งหมดและเมื่อเกิดวิกฤตขึ้นกับการผลิตนั้น การผลิตที่มีฐานทรัพยากรที่แตกต่างกันอันอื่นๆก็ยังคงอยู่ รวมทั้งโครงกรอบทางวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งมีแกนหลักอยู่ที่ "น้ำใจ" การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน การให้ การแบ่งปัน ความสมดุลง และ การอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ จึงมีส่วนช่วยยับยั้งการเปลี่ยนแปลงที่มีแกนหลักอยู่ที่การสะสมและการมุ่งเอามาเป็นของส่วนตัว ปัจจัยทั้งหมดเหล่านี้มีส่วนทำให้ชุมชนหมู่บ้านนครศรีธรรมราชมีวิถีทางในทางประวัติศาสตร์ที่เป็นตัวของตัวเอง

อัครทิพย์ นาดสุภา และ พูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์ (2540) ได้เสนองานวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีต โดยผ่านการปรับปรุงและวิจัยสนามเพิ่มเติมจากวิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชื่อ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกของไทย(นครศรีธรรมราช) พ.ศ. 2435-2504 ของพูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์ ผู้วิจัยได้สรุปภาพของเศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีตได้ 3 ประการคือ

1. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยสามารถผลิตเลี้ยงตัวเองได้ ปลูกข้าว ทอผ้า และหาอาหารได้จากธรรมชาติ ความสามารถเลี้ยงตัวเองได้มีพื้นฐานมาจากทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และระบบสังคมและวัฒนธรรมที่สมาชิกชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือแลกเปลี่ยนกันเองระหว่างชุมชนอีกอย่างหนึ่งเครือข่ายระหว่างชุมชนช่วยทำให้แต่ละชุมชนมีความพอเพียงยิ่งขึ้น
2. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยมีน้ำใจเป็นลักษณะพื้นฐาน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและการให้เปล่า เศรษฐกิจไทยมีพื้นฐานเดิมเป็นเศรษฐกิจชุมชนไม่ใช่เศรษฐกิจปัจเจกชนเหมือนในตะวันตก เครือข่ายการแลกเปลี่ยนในภาคใต้ทั้งภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน เกิดขึ้นเพื่อช่วยเหลือกันไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์หรือเพื่อกำไร ลักษณะหมู่บ้านภาคใต้ของไทยมีความเป็นชุมชนสูง ทำให้การรวมตัวกันเองของชาวบ้านมีความแน่นแฟ้น สถาบันหมู่บ้านมีเสถียรภาพคงตัวอยู่ได้ตลอดมา สามารถเผชิญกับอันตราย เช่น สงครามและการเอารัดเอาเปรียบที่มาจากภายนอก
3. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยสามารถอยู่ได้ โดยปราศจากอำนาจรัฐชุมชนสามารถปกครองตัวเองได้ อีกทั้งชาวบ้านเองก็ปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่ในชุมชนที่ปราศจากรัฐ เนื่องจากพวกเขาไม่เห็นว่ารรัฐได้เคยมาทำประโยชน์อะไรให้มาถึงหมู่บ้านครั้งใดก็มาเรียกเอาแรงงานและผลผลิต

จำนงค์ แรกพินิจ และสุรัดนา น้อยศรี (2536) ได้เสนองานวิจัยเรื่อง "คลองตาล : จากนาข้าวสู่นากุ้ง ชุมชนประมงทางชายฝั่งทะเลตะวันออก" ที่แต่เดิมมีการยังชีพด้วยการทำประมงพื้นบ้านใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำจากวัสดุที่มีในท้องถิ่นได้พัฒนาเป็นประมงพาณิชย์ ที่มีเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการจับสัตว์น้ำให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นปริมาณจำนวนสัตว์น้ำจากทะเลเพื่อนำไปจำหน่าย เป็นสินค้าป้อนเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม และมีการปรับตัวต่อการเข้ามาของบริษัทต่างชาติที่มามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต จากการทำนาข้าวมาเป็นการทำนากุ้ง การปรับตัวในการผลิตดังกล่าวมีผลต่อวิถีชีวิตสังคมของชุมชนอย่างมาก เพราะเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงสภาพการเป็นเจ้าของที่ดินกลายเป็นผู้ที่ไร้ที่ดินทำกินเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ชาวบ้านยังเผชิญปัญหาในการทำประมงและทำนาด้วย เพราะการทำนากุ้งปล่อยน้ำเสียลงทะเล ทำลายสัตว์น้ำและยังทำให้เกิดปัญหาน้ำเค็มเข้าสู่นาข้าวอีกด้วย

สุรตนา น้อยศรี และเปลื้อง คงแก้ว (2536) ได้ศึกษาเรื่อง "อ่าวเล็ก : ชุมชนประมงทางชายฝั่งทะเลตะวันตก" เป็นชุมชนไทยพุทธอยู่ใน อ.กันตัง จ.ตรัง ชาวบ้านใช้ทรัพยากรทางทะเลเป็นหลัก ในยุคแรกค้าขายกับพ่อค้าชาวจีนปิ่นังที่เข้ามาจับซื้อจากดับ เปลือกแสม โกงกาง หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ลึนสุดลง ชาวจีนปิ่นังไม่ได้เข้ามาติดต่อค้าขายด้วย จึงค้าขายกับพ่อค้าแม่ค้าใน อ.ทับเที่ยง อ.กันตัง หรือในตลาด อ.ย่านตาขาว ต่อมามีถนนหนทางระหว่างตัวอำเภอมีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้าน มีเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาในวิถีชีวิต ทำให้มีการปรับปรุงเครื่องมือทำมาหากินที่ทันสมัยขึ้น เกิดอาชีพใหม่ๆ เช่น การเลี้ยงกุ้งกุลาดำในหมู่บ้าน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ดินทำกินซึ่งเคยเป็นป่าจาก กลายมาเป็นนาทุ่งของนายทุน และจากเดิมที่ชาวบ้านทำอาชีพประมงหากินในอ่าวเล็ก กลับมาเป็นแรงงานรับจ้างในบ่อเลี้ยงกุ้งซึ่งต้องเลี้ยงดูกุ้งอยู่ตลอดเวลาทั้งกลางวันกลางคืน ทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัว และยังมีการปรับเปลี่ยนแรงงานภายในครัวเรือนอีกด้วย คือเริ่มมีแรงงานภายในครอบครัวออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน แทนที่จะเป็นแรงงานช่วยเหลือการทำมาหากินในครัวเรือน ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเรื่องค่านิยมของคนในชุมชน เช่น เด็กหนุ่มชอบเล่นสโนว์บอร์ด ชอบเที่ยววงกลางคืน มีความเกรงใจต่อผู้อาวุโสน้อยลง

สุรตนา น้อยศรี(2536) เสนองานวิจัยเรื่อง "บ้านธารใสและตลาดน้อย ชุมชนการทำสวนและการค้าในตอนกลางของภาคใต้" บ้านธารใสและตลาดน้อย อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ระบบเศรษฐกิจของชุมชนเป็นการผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลัก เกือบทุกครัวเรือนจะเพาะปลูกพืชที่เป็นอาหารคือ ข้าว ผลไม้ โดยทั่วไปจะมีการผลิตที่พอเพียงต่อการบริโภค โดยอาจจะมีการแลกเปลี่ยนผลไม้งับข้าวในยามที่ผลิตได้ไม่พอเพียง ความแตกต่างทางเศรษฐกิจทั้งในแง่การประกอบอาชีพและรายได้ยังมีน้อยมาก ในระยะแรกนี้ถือได้ว่าตลาดน้อยและบ้านธารใสเป็นชุมชนบ้านป่าที่ค่อนข้างจะเป็นเอกเทศไปจากอำนาจรัฐ ต่อมาทั้งสองชุมชนได้พัฒนาจากชุมชนเล็กๆ ปลูกเงาะขาย มาเป็นชุมชนพาณิชย์ในเวลาเพียง 30 ปี หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นทั้งที่ตลาดน้อยและบ้านธารใส โดยมีปัจจัยกระตุ้นจากภายนอก คือ อิทธิพลของตลาดและรัฐระบบเศรษฐกิจของชุมชนทั้งสองได้เปลี่ยนผ่านจากการผลิตเพื่อยังชีพมาสู่การผลิตเพื่อการค้ากับตลาดภายนอกในระดับที่แตกต่างกัน เนื่องจากตลาดน้อยอยู่ในยุทธภูมิที่เหมาะสมกว่าในการติดต่อกับโลกภายนอก ได้เปลี่ยนหน้าที่จากเป็นแหล่งผลิตมาเป็นแหล่งการแลกเปลี่ยนผลผลิตแทน ในขณะที่บ้านธารใสแม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปแต่ยังมีหน้าที่เดิมคือการผลิตทางการเกษตร ซึ่งยังมีพื้นฐานการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเช่นเดิม

ระวีวรรณ ชุ่มพฤษ (2536) ได้ศึกษา "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมและการเมืองของบ้านทิวสน: ชุมชนประมง "นายู" ในจังหวัดปัตตานี พบว่า ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้านยังชีพด้วยการทำนาเป็นหลัก แต่มีการจับสัตว์น้ำเป็นอาหารบ้างเป็นครั้งคราว แต่ไม่ถึงกับนำมาเป็นอาชีพหลัก การจับสัตว์น้ำเป็นหลักเกิดขึ้นหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการประมง ทำให้การประมงเป็นรูปแบบของเชิงพาณิชย์ สามารถจับสัตว์น้ำได้จำนวนและชนิดมากขึ้น ทำให้การประมงกลายเป็นอาชีพหลักของชุมชน และเมื่อมีการจับสัตว์น้ำได้มากขึ้นคุณภาพของสัตว์น้ำก็เสื่อมสภาพลง ค่าใช้จ่ายในการผลิตเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการตลาด การทำนาข้าวเกิดปัญหาจากสภาพดินเค็มและต้องการน้ำจืดเป็นจำนวนมาก จึงเริ่มมีการเลิกทำนาและขายที่นาให้กับคนนอก และชาวบ้านเองก็มีการเปลี่ยนแปลงการยังชีพด้วยการออกไปแสวงหาอาชีพใหม่ ทำให้เกิดอาชีพใหม่ๆ มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดการขัดแย้งของระบบค่านิยมของชุมชนหลายประการ เช่นระบบความเป็นอยู่ ความเชื่อทางศาสนา การแต่งงาน เครือญาติ รวมไปถึงการเข้าครอบครองทรัพยากรต่างๆ ด้วย

ศรีพงศ์ อุดมครบ (2539) ได้ศึกษาการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจของชาวไร่นามุสลิม : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชน ปัตตานี พบว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ การขยายตัวของอำนาจและกลไกรัฐ และข้อจำกัดทางสภาพนิเวศวิทยาของชุมชน อันเป็นผลมาจากการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมของชุมชนเปลี่ยนไปเป็นระบบการผลิตเพื่อการค้ามากยิ่งขึ้น มีผลให้รูปแบบแผนชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ เช่น เกิดอาชีพแรงงานรับจ้างในภาคการเกษตร และนอกภาคการเกษตร พฤติกรรมในการบริโภคในชีวิตประจำวัน เป็นต้น แต่ระบบค่านิยมของชุมชนซึ่งมีพื้นฐานจากค่านิยมทางศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมมลายูที่เป็นพื้นฐานสำคัญของชีวิตชาวบ้านในชุมชนได้ช่วยชะลอไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นรุนแรงเกินไป โดยค่านิยมของศาสนาอิสลามได้ช่วยให้เกิดความสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงแบบทุนนิยมสมัยใหม่ กับอีกด้านหนึ่งคือสังคมเกษตรที่เน้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเอาไว้ ชุมชนแห่งนี้จึงมีการจัดระเบียบแบบ ทวิลักษณ์ (Dual Economy) ซึ่งมีสองลักษณะภายในตัวเอง รูปแบบหนึ่งคือการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมของชุมชน (Traditional Economic Organization) ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานของการผลิตเพื่อการบริโภค อาศัยการร่วมมือซึ่งกันและกัน การตอบแทนแรงงานซึ่งกันและกันในกลุ่มเครือญาติ กับอีกรูปแบบหนึ่งคือการจัด

ระเบียบทางเศรษฐกิจแบบสมัยใหม่(Modern Economic Organization) คือการปลูกพืชเศรษฐกิจคือยางพาราเพื่อการค้าทำให้ชาวบ้านต้องเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่ต้องใช้เงินตราในทุกขั้นตอนของการผลิต ทำให้วิถีชีวิตต้องผูกพันกับกลไกตลาดเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรมหลายประการ

อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้ศึกษา การใช้ที่ดิน:พื้นฐานของความขัดแย้งในหมู่บ้าน (2528) งานนี้จะอยู่ในลักษณะศึกษาและวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตในหมู่บ้านภาคเหนือของไทย เป็นงานที่ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางการผลิตเปลี่ยนแปลงไปเมื่อระบบทุนนิยมได้เข้ามาแทรกแซงแทนที่ระบบการผลิตแบบยังชีพ ซึ่งความสัมพันธ์แบบใหม่นี้จะสัมพันธ์เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจและกลไกการตลาดนอกท้องถิ่นทั้งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศรวมถึงกลไกของรัฐเองก็มีส่วนที่เข้าไปเกี่ยวข้องในความเปลี่ยนแปลงนี้ด้วยในลักษณะที่เอื้อแก่เจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เปลี่ยนไป นอกจากจะส่งผลต่อระบบการใช้แรงงานและที่ดินเปลี่ยนแปลงไปแล้วยังทำให้ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปด้วยซึ่งก็คือการแบ่งชนชั้นในกลุ่มชาวนามีชัดเจนมากขึ้น มีความขัดแย้งระหว่างชาวนาจนกับชาวนารวย เจ้าของที่ดินกับผู้เช่าและแรงงานรับจ้าง มีการพยายามนำเอาระบบอุปถัมภ์มาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาความสัมพันธ์ของการผลิต อย่างไรก็ตามผลอีกประการหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงคือการอพยพแรงงานออกไปนอกชุมชนมากขึ้น กรณีศึกษาที่อานันท์ใช้ในการศึกษาได้แก่ บ้านสันโป่ง จ.เชียงใหม่ งานของอานันท์ชี้ให้เห็นถึงรูปแบบระบบการผลิตที่ดำรงอยู่ร่วมกันในวิถีการผลิตของชุมชน คือการผลิตเพื่อยังชีพพร้อมๆ กับการผลิตเพื่อขาย โดยมองว่าระบบการผลิตเพื่อยังชีพนี้ถูกรักษาไว้โดยพวกนายทุน เจ้าของที่ดินในรูปของระบบอุปถัมภ์เพื่อให้ชาวนาผู้ได้อุปถัมภ์เป็นแรงงานที่ใช้ในการผลิตในที่ดินของคนต่อไป

Robert G. Cooper ศึกษาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตที่สัมพันธ์กับแรงงานและการใช้ที่ดินของชนกลุ่มน้อยคือ ม้ง คืองานชื่อ Resource Scarcity and The Hmong Response (1984) ซึ่งม้งงานที่เกี่ยวข้องกับงานชิ้นนี้โดยตรงอีกชิ้นหนึ่งได้แก่ Patterns of work organization in a situation of Agricultural transition (1980) Cooper ได้เข้ามาศึกษาชุมชนม้งในภาคเหนือ โดยใช้พื้นที่ในการศึกษา 4 หมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ Cooper ต้องการศึกษากการตั้งถิ่นฐานซึ่งสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากร โดยเน้นในเรื่องสาเหตุของการขาดแคลนทรัพยากรและ

การเปลี่ยนแปลงระบบการเพาะปลูกแบบพอเพียงชีพ (self - sufficiency subsistence farming) มาเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจในพื้นที่ขนาดใหญ่ (large-scale opium production) โดยได้ข้อสรุปในประเด็นการเปลี่ยนแปลงว่าการเปลี่ยนจากการผลิตยังชีพขนาดเล็กมาปลูกฝิ่นเพื่อการค้าในพื้นที่ขนาดใหญ่ นั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ สังคมและการปกครองของม้งคือความสัมพันธ์ภายในชุมชนของสมาชิกเฝ้าเปลี่ยนไป เกิดลักษณะความสัมพันธ์ที่หลากหลายขึ้นโดยเฉพาะกับคนเมืองในการผลิตฝิ่น เงินเริ่มเป็นตัวที่มีอิทธิพลในการเพิ่มอำนาจต่อรองของคนในสังคม และยังเป็นตัวตัดสินใจในเรื่องอำนาจการผลิตว่าใครจะผลิตอะไรได้เท่าไรอีกด้วย อย่างไรก็ตามในงานอีกชิ้นหนึ่งนั้นเป็นการศึกษารูปแบบของระบบการใช้แรงงาน ซึ่งเปลี่ยนจากแบบยังชีพมาเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจคือ ฝิ่น ได้มีการศึกษารูปแบบการจัดการแรงงาน โดยดูจากโครงสร้างหน้าที่ว่าสอดคล้องกับความสัมพันธ์ทางด้านแรงงานของผู้ผลิต พบว่าการจัดความสัมพันธ์ทางองค์การจะมีความขัดแย้งกันคือ ความสัมพันธ์แบบเดิมที่เป็นการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานภายในกลุ่มเครือญาติยังคงอยู่ในกิจกรรมการเพาะปลูกพืชยังชีพ ส่วนการปลูกฝิ่นนั้นความสัมพันธ์กับแรงงานจะอยู่ในลักษณะของการจ้างงานซึ่งกลุ่มของคนที่เข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างก็แตกต่างกัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้จ้างกับลูกจ้างกับแต่ละกลุ่มรวมไปถึงค่าจ้าง ประเภทของแรงงานและช่วงเวลาก็จะต่างกันไปด้วย ในงานของCooper (1984)ยังชี้ให้เห็นอิทธิพลของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงมีอิทธิพลอยู่มากต่อรูปแบบการจัดองค์กรแรงงานในระบบการผลิตแบบเดิม และแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตแล้ว การผลิตและการใช้แรงงานในรูปแบบเดิมก็ยังคงอยู่ การติดต่อและรูปแบบวัฒนธรรมจากภายนอกโดยเฉพาะวัฒนธรรมทางวัตถุเข้าไปยังไม่ได้ถึงระดับที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางประเพณีของกลุ่มได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าในชุมชนเริ่มมีการแข่งขันกันบ้างแล้วเช่นกัน

มนตรี คงเจริญ (2536) ได้ศึกษา ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-เศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่ออาชีพประมงชายฝั่ง กรณีศึกษา : ชุมชนคลองด่าน พบว่า การติดต่อกับชุมชนภายนอกเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อความเจริญเติบโตของอาชีพประมงชายฝั่ง จากในอดีตชุมชนคลองด่านเป็นสังคมขนาดเล็กประชากรประกอบอาชีพทำประมงขนาดเล็กเป็นแบบง่าย ๆ ทำอุปโภคบริโภคประมงกันเองภายในครัวเรือน ชาวบ้านมีความสนิทสนมกลมเกลียวช่วยเหลือซึ่งกันและกันต่อมาเมื่อมีการตัดถนนสุขุมวิทผ่านชุมชนจึงมีการนำเอาเครื่องยนต์มาติดท้ายเรือและมีการปรับปรุง

เทคโนโลยีการทำประมงอื่นๆตามมาด้วย การช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนได้เปลี่ยน มาเป็นความสัมพันธ์ในรูปของการว่าจ้างและกัณฑ์นิยมสลับกันแทน

1.6 คำจำกัดความเชิงปฏิบัติการ

1.6.1 การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจ (Economic Organization)

หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านต่างๆ คือ ระบบการผลิต (ทุน แรงงาน และเทคนิคที่ใช้ในการผลิต) ,หนี้สินและการออม ,ตลาดและการแลกเปลี่ยน

1.6.2 ชุมชน (community)

หมายถึง หน่วยทางสังคมที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันของประชากรกลุ่มหนึ่งที่มีวิถีชีวิต แบบแผนทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งความรู้สึกร่วมของการเป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกัน

1.6.3 เศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ (Market Economy)

หมายถึง เกิดจากการพัฒนาและการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เน้นการผลิต เพื่อขาย มิใช่เพื่อการบริโภคในครัวเรือน ซึ่งทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านต้องผูกพันกับชุมชนภายนอก ที่มีลักษณะการจัดการเป็นระบบและมีข้อผูกพันมากขึ้น การผลิตและการบริโภคขึ้นอยู่กับกลไก ตลาด (ดัดแปลงจาก จิวรรณ ประจวบเหมาะ , 2536)

1.6.4 อำนาจและกลไกของรัฐ

หมายถึง การที่รัฐเข้าไปดำเนินการตามนโยบายของส่วนกลาง โดยใช้อำนาจหน้าที่ในกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การจัดตั้งกลไกการเมืองท้องถิ่น การพัฒนาในรูปของกิจกรรมต่างๆ

1.7 ขอบเขตของการวิจัย

สถานที่ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนบ้านแสนสุข (ชื่อสมมุติ) ตำบล ตะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา มีจำนวนประชากรทั้งหมด 1,858 คน จำนวน 322 ครัวเรือน (สำธารณะสุขอำเภอ มกราคม 2542) โดยเน้นศึกษาในเรื่องการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยการพิจารณากิจกรรมทางเศรษฐกิจในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งในความสัมพันธ์นี้จะรวมถึงความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน และความสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ ภายนอก

1.8 วิธีการศึกษาและระเบียบวิธีการวิจัย

1.8.1. การศึกษาจากเอกสาร

1.8.1.1 รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา

1.8.1.2 แยกแยะและจัดหมวดหมู่ข้อมูลจากเอกสาร

1.8.2. การศึกษาจากภาคสนามทางมานุษยวิทยา

1.8.2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2541 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2542 รวมระยะเวลา 6 เดือน เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน เดือนแรกพักกับลูกสาวผู้นำเก่าแก่ของชุมชนชาวมุสลิม เดือนที่ 2-3 พักอยู่กับชาวพุทธ และช่วง 3 เดือนหลังพักที่บ้านของผู้ใหญ่บ้านซึ่งอยู่ใจกลางชุมชน ทำให้มีโอกาสซักถามและสังเกตพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนได้ดียิ่งขึ้น มีการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนในบางโอกาส เช่น งานประจำโรงเรียน ทำบุญมัสยิด และงานเลี้ยงน้ำชา เป็นต้น เดินทางสำรวจสภาพภูมิศาสตร์เพื่อทำแผนที่ชุมชน บันทึกภาพและเสียงข้อมูลบางอย่าง เพื่อช่วยเสริมให้ข้อมูลที่ได้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นพอที่จะรวบรวมข้อมูลได้ หลังจากอยู่ในชุมชนเป็นเวลา 6 เดือนแล้ว ผู้วิจัยได้กลับไปพักที่ชุมชนอีกครั้งคราวเพื่อไม่ให้ความสัมพันธ์กับชาวบ้านขาดตอนไป นอกจากนี้การกลับไปที่ชุมชนยังเป็นการตรวจสอบข้อมูลและสังเกตการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนได้อีกด้วย

1.8.2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนี้จะสัมภาษณ์เฉพาะชาวบ้านที่ผู้วิจัยเลือกเป็นผู้ให้ข่าวสำคัญ (Key Informant) จำนวน 14 คน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข่าวสำคัญ

ลำดับที่	เพศ	อายุ	ศาสนา	จำนวนบุตร	การศึกษา	อาชีพ
1.	ชาย	82	อิสลาม	13	-	สวนยาง
2.	ชาย	67	อิสลาม	11	ป.4	ประมง
3.	ชาย	31	อิสลาม	6	ป.4	ประมง
4.	ชาย	39	อิสลาม	10	ป.4	ประมง
5.	ชาย	35	อิสลาม	7	ป.4	ประมง
6.	ชาย	31	อิสลาม	1	ปริญญาตรี	ครู
7.	ชาย	23	อิสลาม	2	ป.6	ประมง
8.	ชาย	54	พุทธ	4	ม.3	สวนยาง
9.	หญิง	45	อิสลาม	9	ป.4	แม่บ้าน
10.	หญิง	56	อิสลาม	14	-	แม่บ้าน
11.	หญิง	32	อิสลาม	5	ป.6	แม่ค้าปลา
12.	หญิง	28	อิสลาม	-	ม.3	ครูสอนศาสนา
13.	หญิง	67	พุทธ	7	ป.4	-
14.	หญิง	35	พุทธ	2	ปริญญาตรี	เปิดร้านอาหาร